

ПОНЯТТЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАГІСТРАНТІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття присвячена аналізу поняття дослідницьких умінь у психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: дослідницькі вміння, магістранти, професійна підготовка.

Необхідність у реформуванні системи освіти пов'язана зі змінами, які сталися й відбуваються в нашому суспільстві зараз у всіх галузях життя. Змінюється все, і навіть характер праці, у якій велика частина припадає на розумову складову: змінюється економічна діяльність, її технічна база й організаційні форми, її структура, умови та вимоги, які вона висуває до рівня знань і кваліфікації людини. Виникають і розвиваються нові види і типи діяльності. Ці зміни вимагають професійної та соціальної мобільності, безперервної освіти і професійного вдосконалення. Сучасне суспільство потребує фахівців високого рівня, всебічно підготовлених, з високорозвиненим інтелектом, творчими здібностями. Основа таких якостей закладається у вищій школі. Підготовка молоді до праці неможлива без упровадження в навчальний процес сучасної школи дослідницької праці як важливого засобу формування в учнів стійкого інтересу й готовності до фахової діяльності.

Дослідницька робота студентів магістратури впливає із завдань навчального процесу і є міцним фундаментом формування майбутніх кваліфікованих фахівців. Однією з провідних вимог до магістрантів є всебічний розвиток їх творчих здібностей та дослідницьких умінь.

Проблема формування дослідницьких умінь у майбутніх фахівців педагогічної сфери була об'єктом досліджень багатьох науковців, серед яких: К. Абульханова-Славська, В. Андреева, А. Арнольдов, Н. Волкова, Ю. Галатюк, Є. Жумаєв, І. Кравцова, Л. Левченко, О. Максимов, С. Мустафаєв, Т. Олійник, Є. Орлова, Т. Раджабов, Г. Токмазов, А. Усова, В. Ушачов та інші.

Мета статті – розкрити поняття «уміння»; виділити основні складові дослідницьких умінь та етапи організації навчального процесу, спрямованого на розвиток у магістрантів умінь проводити наукові дослідження.

Сутність поняття «вміння» розглядалося дослідниками різних галузей. Зокрема, на думку дослідників у галузі психології Л. Виготського, К. Платонова, С. Рубінштейна та ін., уміння – це використання суб'єктом наявних знань і навичок для вибору та здійснення прийомів дії відповідно до поставленої мети. Серед педагогів знаходимо такі трактування цього поняття: свідоме володіння яким-небудь прийомом діяльності (Ю. Бабанський); прояв діяльності в усіх можливих варіантах (Є. Бойко); єдність знань і навичок, здібностей особистості (М. Каган); новий

сплав знань, навичок, досвіду і творчих можливостей людини (Н. Кузьміна). Отже, уміння – засвоєний суб'єктом на основі постійних вправлянь спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок, що формуються шляхом постійного вправлення. Вони створюють можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах і розкриваються через цілеспрямованість, усвідомленість, здатність особистості до узагальнення та реалізації творчого характеру діяльності, самостійного пошуку джерел інформації; поєднання дидактично й методично обґрунтованих методів, що сприяють розвитку пізнавальної діяльності й творчих здібностей студентів.

Нині у ВНЗ дослідницькі вміння студентів формуються в процесі використання таких видів науково-дослідної роботи:

- 1) добір дослідницького та експериментального матеріалу при підготовці до семінарських та практичних занять;
 - 2) накопичення досвіду вивчення та аналізу наукової, методичної, нормативної літератури;
 - 3) експериментальна робота під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проектів;
 - 4) виконання домашніх завдань з елементами творчого пошуку;
 - 5) дослідження, пов'язані з навчальною та виробничою практикою: виконання індивідуальних завдань, вивчення досвіду роботи працівників;
 - 6) науково-дослідницька та творча робота студентів у позааудиторний час: участь у наукових гуртках.
- Варто звернути увагу на те, що всі перераховані види роботи вимагають сучасного матеріально-технічного забезпечення.

Формуванню дослідницьких умінь студентів сприяє проведення занять у вигляді диспутів, дискусій, ділових ігор, «круглих столів», занять-екскурсій, за допомогою яких у студента формуються вміння творчо мислити, відстоювати свою думку, почуття відповідальності за виконувану роботу та задоволення від її результатів, самостійність і здатність швидко обирати правильні рішення.

Науково-дослідна робота магістрів спрямована на розвиток у майбутніх педагогів і науковців нахилів до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання.

У практиці вищих навчальних закладів широко

використовуються завдання студентам магістратури для самостійної роботи, що передбачають: складання узагальнюючих таблиць, структурних блок-схем лекції, тестів з теми (одиничний, множинний, альтернативний і впорядкований вибір), переліку дефініцій ключових термінів і понять курсу з посиланням на джерела; анотування статей (5-6 з однієї теми курсу), книги або окремих глав, що тісно пов'язані з темою; написання рефератів і доповідей за визначеними викладачем темами; різноманітні групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

Викладачі фахових дисциплін у ВНЗ під час формування в магістрантів дослідницьких умінь допомагають студентам досягнути сутність дослідницької праці, шляхи та способи організації дослідження, загальні та специфічні критерії з окремих наук, вимоги до літературного оформлення результатів наукової роботи.

Якість виконання дослідницької роботи магістранта залежить від його готовності до організації і проведення дослідження. Під готовністю розуміють інтегративну якість, що відображає здатність особистості під керівництвом викладача організувати власну дослідницьку діяльність у процесі навчання і включає такі компоненти: творчі можливості, компетентність, володіння технологією наукового дослідження, його викладу і захисту результатів.

Однією з головних вимог до змісту формування дослідницьких умінь є комплексний підхід до навчання.

Роботу з формування дослідницьких умінь умовно можна поділити на чотири взаємопов'язаних напрями: введення елементів дослідження в лекції під час вивчення нового матеріалу; залучення елементів дослідження у зміст тренувальних вправ; включення елементів дослідження під час виконання домашніх завдань; використання елементів дослідження на позакласних заняттях (при написанні рефератів, проведенні занять у наукових гуртках, при виконанні колективних наукових проектів).

Отже, програма формування дослідницьких умінь повинна, по-перше, носити комплексний характер, тобто пронизувати різні теми на різних етапах навчальної діяльності; по-друге, зміст програми повинен вибудовуватися із урахуванням рівня дослідницьких умінь, по-третє, сприяти розвитку студентів. Вищезазначене говорить про необхідність ускладнити програму, зробити її цікавою, такою, щоб студенти були замотивовані активно брати участь у різноаспектних наукових дослідженнях.

Провідними інтелектуальними вміннями особистості, на основі яких здійснюється формування дослідницьких умінь, є такі:

- розуміння – інтерпретує словесний матеріал, схеми, графіки, діаграми;
- застосування – використовує конкретний матеріал у конкретних ситуаціях і в нових умовах;

- аналіз – виділяє приховані припущення, бачить помилки і упущення в логіці судження, простежує відмінності між фактами і наслідками;

- синтез – використовує знання із інших галузей для вирішення тієї чи іншої проблеми, пропонує план проведення експерименту.

Будь-які вміння формуються на базі багаторазових виконань послідовних операцій і дій (вправ). Загальнодидактична система вправ розроблялася О. Біляєвим, Д. Богоявленським, О. Дудниковим, В. Онищуком, К. Плиско, Л. Скуратівським, О. Текучевим, Л. Федоренко, М. Шкільником та ін.

Ми вважаємо, що дослідницькі вміння є системним утворенням, у якому можна виділити такі визначальні складові: взаємозв'язок конвергентного й дивергентного мислення як здатності індивіда до аналітико-синтетичної діяльності, зокрема операцій класифікації та узагальнення, а також те, що формування названих умінь буде значно ефективнішим в умовах компетентнісного підходу до змісту і методів навчання, урахування індивідуального інтересу студентів до дослідницької діяльності та володіння практичними навичками.

Основними компонентами дослідницьких умінь є:

1. Виконання завдань, які вирішуються за допомогою методу спостереження та прийомів мисленнєвої діяльності (аналізу, синтезу, зіставлення, виділення головного, знаходження і пояснення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення та систематизації, класифікації).

2. Виконання завдань на застосування гіпотези (припущення та доказ).

3. Виконання завдань на проведення експерименту.

4. Виконання навчально-дослідницьких завдань та створення колективних дослідницьких проектів.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури та власного педагогічного досвіду визначаємо такі основні етапи організації навчального процесу, спрямованого на розвиток у студентів дослідницьких умінь: діагностика вихідного рівня розвитку дослідницьких умінь; роз'яснення важливості й необхідності даного вміння; інструктаж про його зміст і способи оволодіння ним; встановлення зв'язку з вміннями, які є у студентів; виконання спеціально розробленої системи практичних завдань; оперативний контроль за ходом розвитку умінь; застосування умінь у нових, нестандартних ситуаціях; закріплення сформованого вміння, перетворення його в навичку і звичку самостійно застосовувати його у щоденній практиці.

Таким чином, дослідницькі вміння як базові компоненти особистості виражають провідні характеристики процесу творчого її становлення, відображають універсальність її зв'язків із оточуючим світом, ініціюють здатність до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку галузь пізнавальної і практичної діяльності.

Питанням формування дослідницьких умінь у студентів-магістрантів під час вивчення фахових дисциплін приділяється не достатньо уваги, незважаючи на важливу

роль набуття цих умінь для майбутніх фахівців педагогічної освіти.

Вимоги сьогодення зумовлюють необхідність підготовки нової генерації фахівців із ґрунтовною фундаментальною освітою, здатних здійснювати наукові дослідження, використовуючи інноваційні підходи. Виявленню цих рис у повному обсязі сприяє науково-дослідна робота студентів, яка базується на студентських дослідницьких умінях (операційних, організаційних, практичних, комунікативних). Аналіз теоретичних наукових праць учених-педагогів свідчить про необхідність активізації навчального процесу з метою формування цих умінь, пізнавального інтересу і творчої активності студентів.

Для формування дослідницьких умінь у студентів-магістрантів сучасна дидактична система навчання в аграрних навчальних закладах має відповідати таким основним вимогам:

- застосування методів, що спрямовані на макси-

мально високу активізацію навчання;

- застосування різних форм самостійної роботи й ефективного управління цією роботою зі сторони викладача;

- використання нових інформаційних технологій та сучасного обладнання;

- організація самостійної роботи, яка повинна мати як тренувальний, так і творчий характер, виконуватися як індивідуально, так і колективно.

І найголовніше, за якістю формування дослідницьких умінь, як і всією навчально-виховною роботою ВНЗ, стоїть викладач, який повинен знати сучасні вимоги аграрного виробництва та володіти методикою формування у студентів дослідницьких умінь.

Звичайно, здійснений нами аналіз наукових джерел не розкриває всіх аспектів даної проблеми. Перспективними напрямками наукового пошуку є розробка методики формування дослідницьких умінь студентів вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчук Г.І. Методика організації науково-дослідної роботи / Г.І. Артемчук, В.М. Курило, М.П. Кочерган. – К. : Форум, 2000. – 271 с.

2. Базелюк В.Г. Формування дослідницьких умінь керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис... канд. пед. наук / В.Г. Базелюк; Університет менеджменту освіти АПН України. – К., 2008. – 20 с.

3. Князян М.О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань (на базі вивчення іноземних мов): авто-

реф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М.О. Князян; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 1998. — 18 с.

4. Литовченко В.Н. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР: дис...к.пед.наук / В.Н. Литовченко. – Минск, 1990. – 197 с.

5. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти / Є.С. Спіцин. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 120 с.

REFERENCES

1. Artemchuk, H.I. (2000). *Metodyka orhanizatsii naukovo-doslidnoi roboty [The methodology of research work]*. Kyiv: Forum [in Ukrainian].

2. Bazelyuk, V.H. (2008). *Formuvannia doslidnytskykh umin kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u systemi pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Formation of the research skills of secondary schools managers in the system of postgraduate education]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kniazian, M.O. (1998). *Navchalno-doslidnytska diialnist studentiv yak zasib aktualizatsii profesiino znachushchykh znan (na bazi vyvchennia inozemnykh mov) [Teaching and research activities of students as a means of updating professionally relevant knowledge (based on*

the study of foreign languages)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

4. Litovchenko, V.N. (1990). *Formirovaniye issledovatel'skikh umeniy studentov pedagogicheskikh spetsialnostey universiteta sredstvami NIR [Formation of research abilities of pedagogical specialties students by means of university research facilities]*. *Candidate's thesis*. Minsk [in Russian].

5. Spitsyn, Ye.S. (2003). *Metodyka orhanizatsii naukovo-doslidnoi roboty studentiv u vyshchomu zakladi osvity [The methodology of students research work in the higher education institution]*. Kyiv: Vyd. tsentr KNLU [in Ukrainian].

О. В. Тимошук

ПОНЯТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ МАГИСТРАНТОВ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Статья посвящена анализу понятия исследовательских умений в психолого-педагогической литературе.

Ключевые слова: исследовательские умения, магистранты, профессиональная подготовка.

O. V. Tymoshchuk

CONCEPT OF MASTER DEGREE STUDENTS' RESEARCH SKILLS IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL LITERATURE

The research work of students of master degree follows the objectives of the learning process and forms a solid foundation for future qualified professionals. One of the key requirements for the Master is a comprehensive development of their creative abilities and research skills. Research Masters work is focused on the development of future teachers and researchers inclination to search creative solutions in educational challenges in educational institutions and the formation of skills application of research methods to solve practical problems and teaching education. In practice, higher education institutions widely use tasks for master students for independent work involving the assembly: summarizing tables, structural flowcharts, lecture on the topic, tests (single, multiple, alternative and free choice), list of definitions of key concepts, course referring to the source, annotating articles (5-6 with one subject of the course), books or specific chapters, which are closely related to the topic, writing essays and reports on certain topics, a diverse group of tasks that require training or solving problem situations. Teachers professional disciplines in universities during the formation of a graduate research skills help students to understand the nature of the research work, ways and means of research, general and specific criteria of the individual sciences, the requirements of registration of the results of literary research.

Keywords: research skills, Master Degree students, vocational training.

Подано до редакції 07.08.13
